

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ
ДОНЕЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ (м. Маріуполь)
КАФЕДРА СОЦІОЛОГІЇ УПРАВЛІННЯ
ДОНЕЦЬКЕ ВІДДІЛЕННЯ СОЦІОЛОГІЧНОЇ АСОЦІАЦІЇ УКРАЇНИ**

**«МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ І ГЛОКАЛІЗАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ У
СОЦІОЛОГІЧНОМУ ВИМІРІ»**

Збірник матеріалів
III Всеукраїнської науково-практичної конференції

16 квітня 2021 року

Маріуполь 2021

Редакційна колегія:

- **Трофименко М.В.**, ректор МДУ, кандидат політичних наук, професор кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики;
- **Лисак В.Ф.**, декан історичного факультету, доктор історичних наук, професор, професор кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики.
- **Слющинський Б.В.**, завідувач кафедри філософії та соціології, доктор соціологічних наук, професор;
- **Ташкінова О.А.**, завідувач кафедри соціології та соціальної роботи ПДТУ, кандидат соціологічних наук, доцент;
- **Зоська Я.В.**, доктор соціологічних наук, професор, професор кафедри філософії та соціології;
- **Никифоренко Н.О.**, завідувач кафедри соціології управління Донецького державного університету управління, кандидат історичних наук, доцент.

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет Вченою радою історичного факультету Маріупольського державного університету (протокол № 11 від 19.05.2021).

Міжкультурна комунікація і глокалізаційні процеси у соціологічному вимірі : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф., м. Маріуполь, 16 квітня 2021 р. / під заг. ред. В. Ф. Лисак. Маріуполь: МДУ, 2021. 180 с.

Збірник містить матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції «Міжкультурна комунікація і глокалізаційні процеси у соціологічному вимірі», що відбулася 16 квітня 2021 року, в якій прийняли участь освітяни, науковці, громадські активісти з України.

У наукових виступах і доповідях учасників конференції висвітлені актуальні питання з проблем міжкультурної комунікації у соціологічному вимірі та інтенсивності міжкультурної взаємодії.

Видання адресоване науковцям, викладачам, аспірантам та студентам, а також усім, хто цікавиться сучасними проблемами міжкультурної комунікації і глокалізаційними процесами.

Романцова Наталя,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри філософії та соціології
Маріупольського державного університету
(м. Маріуполь)

СУЧАСНІ ЕТНОНАЦІОНАЛЬНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНСЬКОМУ ПРИАЗОВ'Ї: ІСТОРИОГРАФІЧНИЙ ОГЛЯД ПРОБЛЕМИ

У статті розглядаються студії з проблем етнонаціональних спільнот українського Приазов'я, їхньої адаптації до умов проживання в багатонаціональному регіоні. В узагальнених працях надано теоретичні визначення щодо понятійних контентів досліджуваної проблематики. Проаналізовано вплив процесів політизації на самосвідомість етносів в умовах мультикультурних взаємодій у приазовському регіоні через рефлексію сучасних вчених, а також роль європейських та загальноукраїнських наративів щодо становлення субкультури регіонального соціуму в контексті мультикультурного виміру. Історіографічний дискурс надає можливість окреслення стану вивчення означеної проблематики та визначення напрямків висвітлення сучасних етнонаціональних процесів на теренах українського Приазов'я.

Ключові слова: українське Приазов'я, мультикультурна взаємодія, етнос, субкультура, етнонаціональна спільнота, історіографічний дискурс, національні меншини.

В статье рассматриваются исследования проблем этнонациональных общностей украинского Приазовья, их адаптации к условиям проживания в многонациональном регионе. В обобщенных работах даны теоретические определения касательно понятийных контентов исследованной проблематики. Проанализовано влияние процессов политизации самосознания этносов в условиях мультикультурных взаимодействий в приазовском регионе через рефлексию современных ученых, а также роль европейских и общеукраинских нарративов в контексте становления субкультуры регионального социума в рамках мультикультурного измерения. Историкографический дискурс дает возможность определить степень изученности данной проблематики и определить направления освещения современных этнонациональных процессов на территории украинского Приазовья.

Ключевые слова: украинское Приазовье, мультикультурное взаимодействие, этнос, субкультура, этнонациональная общность, историографический дискурс, национальные меньшинства.

The article highlights studios concerned with the problem of ethno-national communities of the Ukrainian Azov Area, their adaptation to the conditions of living in the multinational region. Generalizing works have presented theoretical definitions for conceptual contents of the problem under research. The author has analyzed the impact of politicization on ethnic self-consciousness under the conditions of multicultural interaction in the Azov Region through reflections of modern scientists as well as the role of European and All-Ukrainian narratives in terms of formation of the subculture of the regional society in the context of the multicultural dimension. Historiographical discourse makes it possible to define the state of knowledge of the aforementioned subject area and to determine strategies for highlighting modern ethno-national processes on the territory of the Ukrainian Azov Area.

Key words: the Ukrainian Azov Area, multicultural interaction, ethnic group, subculture, ethno-national community, historiographical discourse, national minorities.

Дослідження етнонаціональних процесів в українському Приазов'ї становить значний науковий інтерес, адже приазовський регіон – це один з найбільш поліетнічних в Україні, а поліетнічне суспільство нашої країни необхідно вивчати. Не випадково у Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки» від 5 серпня 2020 р. зазначено, що історичні чинники обумовили «специфіку України як держави поліетнічної, що асимілювала впливи різних культур і має багатий і надзвичайно різноманітний культурний потенціал, що включає нерухому і нематеріальну культурну спадщину та культурні цінності [6]. Це обумовлює актуальність студій українських вчених щодо дослідження зазначеної проблематики.

Науковці Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України у колективній монографії розглядають етнополітичні аспекти соціокультурних трансформацій у сучасній Україні: теоретико-методологічні засади дослідження етнополітичних аспектів соціокультурних трансформацій в Україні (Л. Нагорна), соціокультурні трансформації в демократичних (посттоталітарних) суспільствах (Ю. Поліщук), трансформацію українського суспільства в умовах нинішньої російсько-української війни (М. Рябчук), мовний аспект соціокультурної трансформації у сучасній

Україні (В. Кулик), динаміку конфесійних процесів у сучасній Україні: інституційні та ідентифікаційні аспекти (В. Войналович), регіональні аспекти соціокультурних трансформацій в Україні (С. Римаренко), етнополітична компонента розвитку пограниччя (О. Кривицька), дихотомія консервативно традиціоналістських та ліберальних проявів соціокультурних трансформацій у сучасній Україні (В. Перевезій) [4, с. 27].

М. Дністрянський звернув увагу на те, що згідно з аналізом матеріалів перепису 2001 р. 22,2% населення України не ідентифікувало себе з українською етнічною нацією [2, с. 130]. Серед найбільш значних поліетнічних регіонів України розглядається Приазов'я у межах Донецької обл. Автор посібника зазначив, що протягом 1990-х років вона стала «епіцентром імміграції із сусідніх, нестабільних, районів Росії, Північного і Південного Кавказу, що ускладнює тут соціально-політичні і культурні взаємини» [2, с. 150].

В. Коцур зауважив, що упродовж 2016–2017 рр. в Маріуполі частка україномовних стабільно дорівнює 1 %, а російськомовне населення збільшилося на 10 % за рахунок тих, хто спілкувався вдома як російською, так і українською, оскільки сюди переселилися громадяни з окупованих Росією територій Донбасу та Криму. Для виявлення етноконфліктного потенціалу науковець пропонує порівняти райони Закарпаття, де сконцентровано 97 % угорської національної меншини та Приазов'я, де проживає 95 % грецької національної меншини (за даними перепису 2001 р.) [5, с. 97]. Науковець зазначив, що на Приазов'ї в сучасних кризових умовах «зростає загроза залучення представників національних меншин, які займаються низько кваліфікованою та погано оплачуваною працею до незаконної діяльності» [5, с. 98]. На ці ж обставини вказала у своїй розвідці А. Дегтеренко [1].

У контексті зазначеної теми безумовно заслуговують на увагу студії професора Б. Слющинського, який є провідним науковим фахівцем з дослідження етнонаціональних процесів в українському Приазов'ї. Б. Слющинський аналізував питання щодо регіонального аспекту етнокультури і суспільства [9], особливості функціонування і розвитку соціокультурного середовища Приазовського регіону [11], міжкультурної комунікації в регіональному контексті: специфіка українського Приазов'я [10], відновлення етнічної самосвідомості молоді в умовах міжкультурної взаємодії в українському Приазов'ї [7], впливу етнонаціонального складу населення українського Приазов'я на формування ціннісних орієнтацій спільноти сучасного регіону [8], розвитку субкультури населення українського Приазов'я в контексті європейських і загальноукраїнських процесів [12].

Вчений аналізує проблему етнокультури соціуму Приазовського регіону, розглядаючи збереження його етнокультурних традицій, системи етнічних стереотипів [9, с. 132–133]. Посилаючись на дані перепису 2001 р., науковець зазначає, що в українському Приазов'ї

налічується 104 національності і етнічні групи, серед яких найчисленнішими є українці, росіяни, греки, болгари, білоруси, євреї [9, с. 133]. На думку автора, на ту чи іншу соціальну структуру суспільства загалом впливають такі фактори: вірування, переконання і уявлення (для Приазов'я це православ'я, католицизм, іудейство та мусульманство), цінності, норми, визначені соціальні ролі, спосіб взаємозв'язку соціальних статусів індивідів і характер відтворення соціальних систем, випадкові елементи, до яких відносяться особистісні інтереси та ресурси [9, с. 134]. Зазначені чинники створили регіональну реальність українського Приазов'я, що відрізняє його від інших регіонів України. Б. Слющинський вважає, що внаслідок цього в регіоні створився «приазовський тип» суспільного етосу [9, с. 134–135].

У спеціальній студії Богдан Васильович аналізує проблеми повсякдення і міжкультурну комунікацію в рамках соціокультурного середовища Приазовського регіону. Досліджуючи особливості населення українського Приазов'я, вчений розглядає історичні чинники, які вплинули на його розвиток та сучасний стан цієї поліетнічної спільноти [11, с. 163–165]. Автор звернув увагу на історію колонізації приазовського краю від XVI до XVIII ст., простежив розселення іноземних переселенців у регіоні наприкінці XVIII ст., показав у таблиці колонії іноземних поселенців, які були засновані на державних землях. Особливу увагу приділено поселенням Маріупольських Менонітської та колоністської округ [11, с. 167, 168].

Поряд з особливостями формування етнічного складу населення Приазов'я вчений розглянув також землеволодіння, яке склалося у регіоні на початок XX ст. і зазначив, що «землеволодіння Маріупольського повіту внаслідок специфічних умов історичного розвитку вирізнялося низькою концентрацією, незначними розмірами поміщицьких маєтків, а також строкатим національним складом землевласників, що створювало специфічне соціокультурне середовище регіону». Необхідно також мати на увазі висловлену автором думку про те, що «на створення специфічного соціокультурного середовища вплинули відсутність титульної (корінної) культури, єдиної мови, традицій» [11, с. 169]. Богдан Васильович зазначив, що протягом 1920-х – 1930-х років у процесі «створення певного соціального середовища ... відбувався розвиток міжкультурної комунікації населення Приазов'я» [11, с. 170–172].

Становить інтерес проведене вченим дослідження питання про ставлення представників однієї національності до іншої [11, с. 177–179]. Підсумовуючи аналіз цього питання, автор зазначив, що «більшість населення українського Приазов'я вважає представників інших національностей співвітчизниками, а саме: росіяни – 68,0 %; українці – 52,1 %; греки – 50,7 %; євреї – 46,0 % і німці – 44,5 %», але це не вплинуло на різне

сприйняття культури населення регіону [11, с.179]. Синтезуючи аналітичний матеріал дослідження, Б. Слющинський вказує, на суттєві особливості соціокультурного середовища українського Приазов'я, які впливають на його сучасне існування та подальший розвиток» [11, с. 180].

Окремо вчений розглядає специфічність процесів відновлення етнічної самосвідомості молоді в умовах міжкультурної взаємодії [7, с. 20]. У зв'язку з цим Богдан Васильович аналізує основні етапи розвитку етнічної самосвідомості. Етнічну самосвідомість молоді автор розглядає «через поняття етнічна ідентичність, етнічний статус, які визначаються феноменами групової свідомості, внутрішньої солідарності (згуртованістю) етносу і збереженням його етнічної культури» [7, с. 24]. У студії аналізується мовне питання, збереження і розвиток культурно-історичної спадщини окремих етнічних спільнот у Приазов'ї [7, с. 24, 25, 26]. Науковець зробив важливий висновок про те, що «міжетнічна ситуація в регіоні відрізняється толерантністю і стабільністю» [7, с. 27]. Це важливо для міжкультурної взаємодії молоді.

Досліджуючи етноструктуру та етноконфесійні угруповання українського Приазов'я, Б. Слющинський аналізує чинники, які обумовлюють стан віросповідання в регіоні, етнокультурні відносини. Вчений зазначає, що «розглядаючи ціннісні орієнтації та настанови спільнот, не можна не враховувати етнокультуру і етноконфесійні впливи» [8, с. 139]. Автор констатує, що в українському Приазов'ї, конфесійну палітру складають крім православ'я, католицизму, ісламу також старообрядці. У пропонованій студії науковець поставив завдання дослідити етнонаціональний та етноконфесійний склад населення українського Приазов'я в історичному аспекті та виявити зразки взаємодії людей різних національностей та віросповідань у сучасному українському Приазов'ї, що впливають на формування ціннісних орієнтацій та настанов населення регіону [8, с. 140].

Одну з своїх студій Б. Слющинський присвятив дослідженню субкультури населення українського Приазов'я «в контексті європейських і загальноукраїнських процесів». Вчений зазначив, що в Україні дещо затягнувся пошук свого місця у глобалізаційному світі, а це відбилося на субкультурі населення, особливо у Приазов'ї. Відзначено вплив євроінтеграційних та глобалізаційних процесів на всі сфери людського життя, чому сприяли нові технології, які позначилися на «модернізації» субкультур, нові види комунікації (телебачення, мобільний зв'язок і мережа Інтернет). На думку вченого, створена «глобалізаційна культура», яка вплинула на етнокультуру, на існування сучасних субкультур в українському Приазов'ї [12, с. 201–213].

Проаналізувавши досліджувану тему, автор зробив висновок, що «минула культура знищена, а сучасна – не створена. За словами Богдана Васильовича, у наш час «людство

включається у транснаціональні соціальні мережі, які впливають на формування «нової культури» чи, скажімо, на створення «гібридної субкультури» [12, с. 127–128].

Аналіз студій з проблем етнонаціональних спільнот українського Приазов'я виявив стійкий інтерес дослідників (А. Дегтеренко, М. Дністрянського, В. Коцура, Л. Нагорної, С. Римаренка та ін.) до цієї важливої з наукової та політичної точки зору багатоаспектної теми. Найбільш ґрунтовно аналізував ці питання у своїх студіях Б. Слющинський. Сучасні етнонаціональні процеси у Приазовському регіоні потребують ретельного дослідження. У цьому контексті необхідно зазначити студії, які надають можливість теоретичного осмислення проблем сьогодення, запобігти етнонаціональним негативним процесам, а й допомогти своїм прикладом життя у поліетнічному середовищі в інших регіонах України, а також у загальнолюдському аспекті, адже в сьогоденньому глобалізованому світі етнонаціональні проблеми не мають кордонів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дегтеренко А. М. Процеси політизації етнічності в Україні: загрози та можливості для державної політики в умовах зовнішньої агресії. URL: <http://old2.niss.gov.ua/content/articles/files/Degterenko-15095.pdf>
2. Дністрянський М. С. Етнографія України: Навчальний посібник. Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008. 232 с.
3. Донбас в етнополітичному вимірі. Київ : ІПіЕНД імені І. Ф. Кураса НАН України, 2014. 584 с.
4. Етнополітичний контекст соціокультурних трансформацій у сучасній Україні / ред. кол. О. Рафальський (голова), В. Войналович, Л. Нагорна. Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2017. 512 с.
5. Коцур В. Процеси політизації етнічності в Україні в умовах зовнішньої агресії. Наукові записки з української історії. Збірник наукових статей. Переяслав-Хмельницький, 2019. Вип. 45. С. 92–103.
6. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки Кабінет Міністрів України. Постанова від 5 серпня 2020 р. № 695. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>
7. Слющинський Б. В. Відновлення етнічної самосвідомості молоді в умовах міжкультурної взаємодії в українському Приазов'ї. Розвиток сучасного українського суспільства: соціологічний та політологічний виміри: матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф., Харків, 16 грудня 2019 р. / Нац. техн. ун-т «Харків. політехн. ін.-т», 2019. С. 19–29.

8. Слющинський Б. В. Вплив етнонаціонального складу населення українського Приазов'я на формування ціннісних орієнтацій спільноти сучасного регіону. Вісник Маріупольського державного університету Серія: Філософія, культурологія, соціологія. 2017, Вип. 13. С. 139–146.

9. Слющинський Б. В. «Етнокультура і суспільство: регіональний аспект». Міжкультурна комунікація і глокалізаційні процеси у соціологічному вимірі: зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф., м. Маріуполь, 12 квітня 2019 р. під заг. ред. В. Ф. Лисак. Маріуполь: МДУ, 2019. С. 132–136.

10. Слющинський Б. В. Міжкультурна комунікація в регіональному контексті: специфіка українського Приазов'я. Нова парадигма. 2005. Вип. 47. С. 197–207.

11. Слющинський Б. В. Соціокультурне середовище Приазовського регіону: особливості функціонування і розвитку. Соціокультурний розвиток регіонального соціуму в контексті національної безпеки : міждисциплінарний вимір : колективна монографія / за заг. ред. І. А. Мейжис, Л. А. Ляпіна. Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2018. С. 163–184.

12. Слющинський Б. В. Субкультура населення українського Приазов'я в контексті європейських і загальноукраїнських процесів. Соціологія. Грані. 2014. № 9 (113) вересень. С. 123–128.

УДК 331.1

*Сальнікова Наталія,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Донецького юридичного
інституту МВС України
(м. Маріуполь)*

КОРПОРАТИВНА КУЛЬТУРА ЯК ВАЖЛИВИЙ МЕХАНІЗМ СТАНОВЛЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ІНСТИТУТІВ

Корпоративна культура будь-якої організації потребує постійного контролю і вдосконалення, яке доцільно здійснювати системно – відповідно до її окремих елементів, враховуючи їх взаємовплив, а також орієнтуючись на зовнішнє середовище. Основою формування та оптимізації корпоративної культури мають стати складові її глибинного рівня: принципи діяльності, цінності, історія, умови праці, стратегія розвитку.